

Richard Lewontin, *Η βιολογία ως ιδεολογία: Το δόγμα του DNA*, μετάφραση Σπ. Σφενδουράκη, πρόλογος Κώστα Κριμπά, Σύναλμα, 2000, σσ. 192

Ο Richard Lewontin, διαπρεπής γενετιστής, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ, είναι γνωστός και στη χώρα μας. Από τις εκδόσεις «Σύναλμα», εξάλλου, έχει δημοσιευθεί και ένα άλλο βιβλίο του, *Η Τριπλή Έλικα, Γονίδιο, Οργανισμός και Περιβάλλον*. Ο Lewontin είναι από τους γνωστότερους αντιπάλους του κυρίαρχου αναγωγισμού στη Βιολογία. Κύριος στόχος και του βιβλίου που παρουσιάζουμε είναι ο βιολογικός αναγωγισμός, η κοινωνιοβιολογία και γενικότερα οι μηχανιστικές αντιλήψεις για την έμφια ύλη. Όμως στο βιβλίο αυτό η κριτική του L. στοχεύει στην επιστήμη συνολικά: στον κοινωνικό της ρόλο και στην ιδεολογική λειτουργία της.

Η επιστήμη, τονίζει ο L., είναι θεσμός πλήρως ενταγμένος στην κοινωνία και επη-

ρεάζεται από το σύνολο των κοινωνικών θεσμών. Η επιστήμη δεν έχει απλώς μια γνωστική λειτουργία. Δε διατυπώνει μόνο «καθολικές» αλήθειες. Η κυρίαρχη ιδεολογία διαπερνά την επιστήμη. Αντίστροφα, η επιστήμη γίνεται παραγωγός ιδεολογίας. Η επιστήμη, από μια άποψη, είναι θεσμός κοινωνικής νομιμοποίησης, όπως και η θρησκεία, και η νομιμοποιητική λειτουργία της ασκείται με «επιστημονικά» επιχειρήματα. Η βιολογία, κατ' εξοχήν επαναστατική θεωρία της εποχής μας, συμβάλλει, στα πλαίσια του αναγωγισμού, στην ενίσχυση μηχανιστικών, ανορθολογικών, αντιδραστικών και ρατσιστικών ιδεολογιών.

Σήμερα θεωρείται περίπου επιστημονική-αδιαφιλονίκητη αλήθεια, ότι τα γονίδια καθορίζουν, μέσω ενός ανέκκλητου ντετερμινισμού, όχι μόνο τη βιολογική μας υπό-

σταση αλλά και τις ιδέες και τις αρχές μας. Οριακά, την ανθρώπινη ιστορία. Γνωρίζοντας τα γονίδια, τονίζει ο L., μπορούμε να μάθουμε τα πάντα. Το γονίδιο καθορίζει το άτομο. Το άτομο, κατά την αστική-αναγωγική αντίληψη, καθορίζει την κοινωνία. Άρα τα κοινωνικά φαινόμενα, συνολικά η ανθρώπινη ιστορία, καθορίστηκαν (και είναι δυνατόν να ερμηνευθούν) με βάση μια αναλλοίωτη ανθρώπινη φύση. Ο L. χλευάζει και κοινοτοποιεί αυτή την απλοϊκή-μοιρολατρική «ερμηνεία».

Κατ' αρχήν, ως προς τα γονίδια. Λέγεται, γράφει ο L., ότι τα γονίδια συνθέτουν πρωτεΐνες και ότι αυτο-αντιγράφονται. «Αλλά τα γονίδια δεν φτιάχνουν τίποτα».

Μετέχουν σε περίπλοκες διαδικασίες όπου παρεμβαίνουν πρωτεΐνες, ένζυμα, κ.λπ. Συνολικά, ο οργανισμός συνιστά μια ολότητα και μόνο στα πλαίσια της ολότητας είναι δυνατόν να κατανοηθεί η «αυτοαναπαραγωγή» του γονιδιώματος. Αλλά οι οργανισμοί δεν αναπαράγονται ανεξάρτητα από το περιβάλλον. Δεν υφίστανται καν παθητικά την επίδρασή του: δημιουργούν το δικό τους περιβάλλον. Οι οργανισμοί, τονίζει ο L., δε βρίσκουν τον κόσμο. Τον φτιάχνουν. Και η αναπαραγωγή δεν είναι ανεξάρτητη από τις εξωτερικές συνθήκες, οι οποίες δρουν μέσω των δομών και των δυνατοτήτων του οργανισμού. Ο φαινότυπος δεν αναπαράγει, συνεπώς, πιστά το γονότυπο. Η βιοποικιλότητα είναι γεγονός και εξηγείται με την ύπαρξη του «αναπτυξιακού θορύβου». Τα άτομα ενός και του αυτού είδους δεν έχουν ταυτόσημο γονιδίωμα. Το DNA που πήρα από τη μητέρα μου, γράφει ο L., διαφέρει κατά 0,1% ή κατά 3.000 νουκλεοτίδια από το DNA που πήρα από τον πατέρα μου.

Ένας από τους στόχους του βιβλίου που παρουσιάζουμε, είναι να αποδείξει το

αβάσιμο της μηχανιστικής-μεταφυσικής αντίληψης για το γονιδίωμα. Άρα να αναδείξει τη διαφορά στο εσωτερικό της ταυτότητας, το ρόλο του περιβάλλοντος, τις αιτίες του πολυμορφισμού, τη δυναμική των πληθυσμών. Συνολικά, να συγκροτήσει μια διαλεκτική της έμβιας ύλης.

Με βάση αυτή τη δυναμική-διαλεκτική αντίληψη, ο L. καταπολεμά, κατ' αρχήν, μια μηχανιστική ιδεολογία, με δραματικές κοινωνικές επιπτώσεις: Χωρίς να μειώνει το ρόλο του γενετικού υπόβαθρου, ο L. αποδεικνύει τη σαθρότητα των αντιλήψεων ότι τυχόν γονιδιακή προδιάθεση θα οδηγήσει στην εμφάνιση καρκίνου, σχιζοφρένειας, κ.λπ. Και όπως είναι γνωστό η κυρίαρχη μηχανιστική αντίληψη έχει ήδη δημιουργήσει τα πρώτα της θύματα. Εταιρείες στις ΗΠΑ και στην Αγγλία δεν προσλαμβάνουν ή δεν ασφαλίζουν άτομα που υποτίθεται ότι μπορούν να αναπτύξουν κάποια ασθένεια. Ήδη οι εργοδότες απαιτούν σχετικές πληροφορίες. Πρέπει επίσης να σημειωθεί η άποψη του L. για το ότι η εξέταση του DNA δεν μπορεί να θεμελιώσει δικαστική απόφαση, δοθέντος ότι η ασάφεια και τα σφάλματα καθιστούν επισφαλής αυτή την εξέταση. Το θέμα ενδιαφέρει άμεσα και εμάς, επειδή ο «τρομονόμος» καθιερώνει αυτή την εξέταση.

Ο L. ασκεί σκληρή και τεκμηριωμένη κριτική στις απλοϊκές αλλά κοινωνικά επικίνδυνες απόψεις των κοινωνιοβολόγων. Σύμφωνα με τέτοιες απόψεις, οι ιδέες, η ηθική, η συμπεριφορά μας, καθορίζονται από τη σύσταση του γονιδιώματός μας. Έτσι το να είσαι ρατσιστής, φασίστας, φιλελεύθερος, κομμουνιστής κ.λπ., καθορίζεται από κάποιο γονίδιο. Οι ταξικές διαφορές οφείλονται σε γονιδιακές διαφορές. Η δίψα του πλούτου ομοίως. Οι μαύροι έχουν κατώτερο δείκτη νοημοσύνης. Οι άνδρες εί-

ναι επιθετικοί και ανώτεροι από τις γυναίκες. Οι πόλεμοι και η βαρβαρότητα της ιστορίας έχουν γενετικά, όχι κοινωνικά αίτια.

Διαφέρουμε λοιπόν μεταξύ μας, γράφει ο L. Και οι διαφορές καθορίζουν την κοινωνική μας θέση, τις ιδέες μας κ.λπ. Η άποψη αυτή προϋποθέτει ότι υπάρχει γενετική ποικιλομορφία. Αλλά κατά το βιολογικό αναγωγισμό υπάρχει μια αναλλοίωτη ανθρώπινη φύση. Ανθρώπινα καθολικά, όπως τα μεσαιωνικά *universalia*. Εδώ ο L. αναδεικνύει την αντίφαση του αναγωγισμού: την αντίφαση ανάμεσα στη γενετική ποικιλομορφία και τη δήθεν ταυτότητα της ανθρωπίνης φύσης. Αλλά ο L. δεν αρκείται να αναδείξει την απλοϊκότητα των προσπαθειών να αρθεί αυτή η αντίφαση: Εξηγεί τη βιοποικιλότητα με βάση το γεγονός ότι το DNA λειτουργεί με ποικίλους τρόπους κατά τον καθορισμό της ανάπτυξης. Συνολικά, με βάση τη δυναμική-διαλεκτική αντίληψη για τη ζωή. Ταυτόχρονα ότι αναδεικνύει τις κοινωνικές ρίζες της κοινωνιοβιολογίας: τη μεταγραφή, στο πεδίο της ιδεολογίας, των ανταγωνιστικών σχέσεων της αστικής κοινωνίας, της αντίληψης, της κοινωνίας ως αθροίσματος ατόμων, της προτεραιότητας του ατομικού έναντι του κοινωνικού.

Η ανθρώπινη φύση, τονίζει, δεν είναι η αιτία των κοινωνικών ανισοτήτων, των πολέμων, της βαρβαρότητας που δεσπόζει στην ιστορία. Η εγκληματικότητα, η οκνη-

ρία, ο αλκοολισμός, δεν έχουν γενετική προέλευση. Δεν υπάρχει στοιχείο που να συνηγορεί ότι οι κοινωνικές τάξεις διαφέρουν γονιδιακά. Η δεσπίζουσα ιδεολογία του βιολογικού ντετερμινισμού δεν έχει επιστημονικό θεμέλιο. Τα γονιδιά μας, γράφει ο L., αν και ασφαλώς επηρεαζόμαστε απ' αυτά, δε μας καθορίζουν. «Ακόμη και αν θα γνώριζα την πλήρη μοριακή ακολουθία κάθε γονιδίου ενός οργανισμού, δε θα μπορούσα να προβλέψω τι θα γίνει αυτός». «Η περιβαλλοντική και η γενετική ποικιλομορφία δεν αποτελούν ανεξάρτητες αιτιακές οδούς».

Η διάδοση των απόψεων των κοινωνιοβιολόγων εννοείται και εξηγείται από το συνολικό ιδεολογικό κλίμα και την κρίση των σύγχρονων κοινωνιών. Το βιβλίο του Lewontin αποδεικνύει επιστημονικά το αβάσιμο των σχετικών απόψεων. Συνολικά, απομυθοποιεί αυτή την αντιδραστική ιδεολογία και καταγράφει κριτικά τις κοινωνικές της συνέπειες.

Σημείωση. Εκτός από τα δυο βιβλία του Lewontin, από τις εκδόσεις Σύνταγμα κυκλοφορούν επίσης τα βιβλία: M. Daly, M. Wilson, *Η αλήθεια για τη σταχτοπούτα. Μια δαρβινική άποψη για τη γονική αγάπη*. P. Singer, *Μια δαρβινική Αριστερά. Πολιτική, Εξέλιξη και Συνεργασία*.

Ευτύχης Μπιτσάκης